

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Wpłynęło dn. 2022-11-29
Nr 519/2022
Zał. -

ks. prof. dr hab. Jacek Nowak SAC
Instytut Nauk Teologicznych
Wydział Teologiczny UKSW

**RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ
MGRA BARTŁOMIEJA SŁOJEWSKIEGO
„ŚPIEWY LITURGICZNE KOŚCIOŁA STAROKATOLICKIEGO
MARIAWITÓW W RP: OKREŚLENIE REPERTUARU
ORAZ CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH UTWORÓW”**

Mgr Bartłomiej Słojewski przedstawił pracę doktorską „Śpiewy liturgiczne Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP: Określenie repertuaru oraz charakterystyka wybranych utworów”, Warszawa 2022 r., ss. 584. Promotorem jest prof. dr hab. Włodzimierz Wołosiuk.

Śpiew liturgiczny jest nie tylko dodatkiem do liturgii, który miałby upiększać samą celebrację, ale stanowi jej integralną część. Do tych śpiewów należą nie tylko części stałe liturgii, które mają własne melodie, ale również hymny, sekwencje i pieśni wykonywane przez wiernych. Śpiew liturgiczny nie stanowi elementu liturgii, który jest raz na zawsze ustalony. Zmienia się na przestrzeni historii. Kompozytorzy podejmują próby wprowadzenia coraz to nowych dzieł, które miałyby oddawać ducha epoki religijnej. Poza tym szukają nowych melodii, aby podłożyć je pod istniejący już tekst, dzięki czemu śpiew liturgiczny nabiera nowego wyrazu, a tym samym lepiej oddaje ducha liturgii. Nie jest on zatem statyczny, lecz dynamiczny.

Ważnym przedmiotem badań naukowych jest zebranie poszczególnych grup śpiewu liturgicznego i ich ocenienie. Właśnie takiego badania podjął się mgr Bartłomiej Słojewski poprzez swoją dysertację doktorską, za co należą się jemu słowa

uznania. Równocześnie trzeba pogratulować promotorowi prof. dr. hab. Włodzimierzowi Wołosiukowi, który, jako wybitny znawca przedmiotu z zakresu muzyki i śpiewu liturgicznego, kierował pracą badawczą Doktoranta.

1. Przedstawienie treści pracy

Praca doktorska zawiera wszystkie części składowe, jakie powinny znaleźć się w opracowaniu naukowym, czyli: wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie oraz bibliografię. Ponadto rozprawa została ubogacona o wykaz tabel i przykładów muzycznych oraz streszczenie w języku polskim i angielskim.

Wstęp został podzielony na części: 1. Wyjaśnienie poszczególnych członów tytułu pracy; 2. Zakres i cel badań; 3. Charakterystyka piśmiennictwa i stan dotychczasowych badań; 4. Zastosowane metody i techniki badawcze; 5. Struktura pracy. Autor podaje również metodę analizy krytyczno-porównawczej oraz sposoby opisu cytowanych źródeł.

Doktorant w dwóch pierwszych rozdziałach próbuje nakreślić czynniki mające wpływ na powstanie omawianego repertuaru. W związku z tym w pierwszym rozdziale przedstawił dziedzictwo muzyczne chrześcijaństwa, które stanowiło punkt wyjścia dla kultury muzycznej mariawitów. Ten rozdział potraktował bardzo szeroko w treści, ponieważ omówił podstawy biblijne, a także scharakteryzował muzykę i śpiew, praktycznie na przestrzeni dwudziestu wieków. Ponadto ukazał wpływ na kulturę muzyczną mariawitów przez Kościół rzymskokatolicki, starokatolicki, ewangelicki i prawosławny. W drugim rozdziale ukazał historię Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP oraz kształtowanie się liturgii. Przedstawił źródła obrzędów liturgicznych oraz wyjaśnił język, który występuje w liturgii.

Trzeci rozdział omawia bezpośrednio okoliczności powstania repertuaru śpiewów liturgicznych Kościoła Starokatolickiego Mariawitów. Określa także zakres rozumienia terminu „śpiew liturgiczny”. Na tej podstawie dokonał podziału zbioru

utworów według klasyfikacji: genetycznej, fakturalnej i formalnej. Wprowadził także jednolite nazewnictwo cykli i poszczególnych ogniw muzycznych.

Czwarty rozdział dotyczy śpiewów jednogłosowych. Autor przedstawił charakterystykę wybranych śpiewów od form prostych do bardziej złożonych. Wykazał zatem, że utwory z melodiami pochodzenia mariawickiego są wyjątkowe. Ich źródła odnalazł Doktorant w chorale gregoriańskim, który jest kształtowany na wydaniu piotrkowskim. Ponadto wykazał, iż niektóre pieśni zostały zaczerpnięte ze zbiorów Kościoła łacińskiego.

Ostatni rozdział omawia śpiewy wielogłosowe. Autor wykazał, że śpiewy chorałowe w tradycji mariawickiej przybierają najczęściej postać czterogłosowych opracowań. Dalej scharakteryzował sześć Mszy mariawickich. Wykazał, że warstwa muzyczna śpiewów wielogłosowych wywodziła się z polifonii łacińskiej pisanej w stylu palestrinowskim oraz z wschodniosłowiańskich śpiewów cerkiewnych.

W zakończeniu Doktorant wyciąga wniosek, że repertuar śpiewów liturgicznych u mariawitów ma dwa oblicza. Pierwszym jest monodia, która jest właściwa dla wszystkich śpiewów wykonywanych przez duchowieństwo lub chór. Natomiast drugim są mariawickie wielogłosowe cykle Mszy.

2. Ocena merytoryczna

Na początku trzeba pogratulować Autorowi, że podjął się trudnego zadania odnalezienia wielu źródeł śpiewów liturgicznych. Kwerenda wymagała wielu wysiłków, aby dotrzeć do nieodkrytych zapisów melodycznych.

Kwestią godną zauważenia jest fakt, iż Doktorant, jako adept badań naukowych, próbuje już na tym etapie wysuwać własną hipotezę opartą na przesłankach dostępnej literatury, że „część motywów muzycznych pojawiających się w wielogłosowej muzyce mariawitów została zapożyczona od innych kompozytorów” (s. 16). Przyjęcie takiego stanowiska plasuje Autora w rzędzie prawdziwych naukowców, próbujących dotrzeć do prawdy na drodze analizy, a więc poprzez badania dochodzi do postawienia tezy.

Na uwagę zasługuje również ukazanie kategorii śpiewów liturgicznych. Autor fachowo je klasyfikuje na: genetyczną, fakturalną i formalną. Ponadto na s. 181-189 podaje archiwalne partytury, co wskazuje na bardzo rzetelną kwerendę rozprawy.

Dla pracy pisanej cenne są zapisy nutowe, które Doktorant wyjaśnia w formie werbalnej, co stanowi teoretyczne omówienie muzyki.

Godne podkreślenia są porównania zapisów nutowych mariawickich z innymi np. piotrkowskimi. Ukazuje warianty rzymskokatolickie oraz mariawickie i dokonuje ich porównań. Nie dziwi czytelnika, że nie wyciąga wniosków, chcąc pokazać, który jest lepszy, ponieważ stanowi to subiektywną ocenę odbiorcy.

Ciekawy wniosek wysuwa Autor w zakończeniu rozprawy: „Wymieszanie się i scalenie dwóch tradycji w repertuarze mariawickim jest niespotykane w innych ośrodkach wyznaniowych działających na ziemiach polskich, a być może jest i swoistym ewenementem na tle dziedzictwa muzyki chrześcijańskiej” (s. 543). Widać stąd, ile pracy musiał włożyć Doktorant, aby móc wyciągnąć taki wniosek.

Recenzent ma jednak pewne wątpliwości dotyczące pierwszego rozdziału. Rodzi się pytanie, czy konieczne było omawianie biblijnych i patrystycznych źródeł śpiewów, ponieważ te zagadnienia są przedstawiane w różnych podręcznikach, a tytuł rozprawy dotyczy tylko śpiewów liturgicznych Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP. Podobne uwagi dotyczą omawiania poszczególnych ksiąg liturgicznych, ponieważ te zagadnienia nie dotyczą tematu dysertacji.

Oceniając pracę doktorską od strony merytorycznej należy stwierdzić, iż jest ona w gruncie rzeczy poprawna. Widać, że Doktorant rzetelnie próbował przedstawić temat, którego się podjął.

3. Ocena metodologiczna

Patrząc na metodologię rozprawy dostrzega się warsztat naukowy Doktoranta. Przez ten pryzmat należy dokonać oceny monografii.

Autor podaje metody, jakimi będzie się posługiwał, a więc są to analiza krytyczno-porównawcza, analiza formalna oraz analiza poszczególnych

komponentów: meliki i rytmiki. Czytając rozprawę dostrzega się, że Doktorant umiejętnie wykorzystuje te metody i jest im wierny w poszczególnych częściach dysertacji, w zależności od rodzaju badań.

Cenne są bogate przepisy. Doktorant nie tylko odwołuje się do różnych publikacji czy źródeł, ale podaje własne wyjaśnienia. To wszystko sprawia, że czytelnik nie tylko sam może sięgnąć do literatury związanej z danym zagadnieniem, lecz również dzięki dodatkowym objaśnieniom łatwiej i szerzej rozumie przedstawiony problem dysertacji.

Na uwagę zasługują również skróty zapisów muzycznych. Dzięki nim czytelnik nie gubi się w późniejszych opracowaniach teoretycznych.

Niewątpliwie godną pochwały są podsumowania rozdziałów. Stanowią one skróconą odpowiedź na postawione pytania we wstępie i ukazują zrealizowane cele badań danej części rozprawy. Należy również zauważyć, że nie powtarzają się one wprost z wnioskami zawartymi w zakończeniu pracy doktorskiej. Nie mniej jednak pierwsze trzy rozdziały nie mają specjalnych tytułów do podsumowań, a jedynie od całości rozdziału są oddzielone gwiazdkami. Natomiast czwarty i piąty rozdział posiadają osobne tytuły paragrafów: 4. 9 Podsumowanie; 5. 6 Wnioski. Przed oddaniem pracy do druku należałoby ujednoczyć te części pracy. Ponadto zakończenie pracy jest dość skromne, zawarte zostało jedynie na dwóch stronach (s. 542-523). Przy tak obszernej pracy wypadałoby rozbudować wnioski i zawrzeć je w zakończeniu.

Bibliografia jest bardzo bogata. Zawiera w sumie 810 pozycji, które są zamieszczone na 24 stronach. Pozycje zawarte pod numerem 2. 2 Archiwalia i zbiory prywatne (s. 563) oraz numer 3 Źródła niepisane (s. 568), powinny znaleźć się w dziale źródeł pod numerem 1. Można było wszystkie źródła podzielić na podstawowe i drugorzędne.

Cenny jest także Wykaz tabel i przekładów muzycznych zamieszczony na końcu pracy (s. 569-574) w formie aneksu. Dzięki niemu można łatwo odnaleźć konkretne dzieło.

Doktorant stosuje określenie „autor” w stosunku do swojej osoby, a w innym miejscu mówi o innej osobie. Czytelnik czasami gubi się, nie wiedząc, o kogo chodzi.

W pracy naukowej autor powinien używać formy nieokreślonej bądź 1 os. l. mn. Wówczas nie powstaną u czytającego wątpliwości.

Ponadto trzeba zauważyć, iż wstęp powinien być napisany w czasie przyszłym a nie przeszłym. W tej części monografii autor wskazuje na cele swojej pracy, a nie omawia już osiągnięć.

Należy stwierdzić, iż mimo drobnych uchybień, które można łatwo skorygować przed wydaniem pracy drukiem, rozprawa doktorska utrzymuje się w kanonie metodologicznym prac naukowych.

4. Kwestie do dyskusji

1. Na s. 158-169 Doktorant przedstawia różne stanowiska określające śpiew liturgiczny. Niewątpliwie są one ciekawe i zróżnicowane. Recenzenta interesowałaby krótka definicja samego Doktoranta.

2. Na s. 181 w tabeli jest podanych sześć Mszy, które są w zbiorach mariawickich. Powstaje pytanie, czy są one wzorowane na Mszach I – XVIII zawartych w „Liber usualis”, czy może są one autorskimi kompozycjami u mariawitów?

5. Wniosek końcowy

Należy zauważyć, że temat określony w tytule pracy został umiejętnie opracowany. Podział na części pracy jest poprawny, a badania w nich zaprezentowane wskazują na dojrzałość dysertacji.

Trzeba podkreślić zdolności i trud podjęty przez Doktoranta przy robieniu kwerendy. Dotarł do wielu nieznanych źródeł i dzięki tej pracy mogą one stać się przedmiotem badań innych naukowców.

Patrząc całościowo na zawartość muzyczną i na tekst teoretyczny należy stwierdzić, iż nie stanowi on tylko opisu poszczególnych melodii, ale Autor podjął się ich oceny. Próbował również podać swój punkt widzenia, co tym bardziej podnosi

walor pracy naukowej. Drobne potknięcia nie wpływają wprost na pozytywną ocenę całości.

Recenzent uważa, że po naniesieniu pewnych korekt, należy rozprawę wydać drukiem, ponieważ jest w niej cenny wkład w historię śpiewów liturgicznych Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w RP.

W związku z tym, oceniając całościowo rozprawę wnoszę wniosek do Rady Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, aby mgr Bartłomiej Słojewski był dopuszczony do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. prof. dr hab. Jacek Nowak SAC

Warszawa, dn. 28 listopada 2022 r.